

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK ESÉLYEGYENLŐSÉGE

ELTÉRŐ KÉPESSÉGEK ÉS FOGYATÉKOSSÁG Minden életkornak megvannak a maga szépségei, korlátjai és természetesen a kiaknázzható lehetőségei is. Az eltérő képességek tekinthetők tehát egyfelől relatív tulajdonságnak társadalmi szempontból. Másfelől a nem akadálymentesen épített környezet és szolgáltatások egy olyan – idejétmúlt – feltételezéssel élnek, miszerint az ország minden polgára nagykorú, teljesen egészséges (kifogástalanul lát, hall és mozog, valamint átlagos IQ-val rendelkezik), és a babakocsit is csak látásból ismeri. A korábbi időszakokkal szemben a lényegesen hosszabb átlagéletkor nagyságrendekkel nagyobb esélyt ad a kisebb-nagyobb fogyatékoságok kialakulására. Az eltérő képességek és a fogyatékoság mindezek következtében a népesség igen jelentős körét érinti, ezért erről a kérdésről az esélyegyenlőség témakörén belül külön is szólni kell.

DEMOGRÁFIAI ÉS GAZDASÁGI KIHÍVÁSOK Az Európai Bizottság számításai szerint a következő 25 évben majdnem 21 millió fővel kevesebb aktív korú európai polgár lesz, valamint a növekedési potenciál az elmúlt időszak közel 3%-áról 2040-ben 1%-ra fog csökkenni. A 60 évesnél idősebbek száma Magyarországon olyan gyorsan emelkedik, hogy 2008-ra a 0–14 éveseknél jóval népesebb 0–19 évesek létszámát is meghaladta. Mindezek következtében a munka termelékenységében drámai változások várhatók: a népesség elöregedéséből fakadó szociális többletterhek következtében az 1980-as évek termelékenységének a nyolcszorosára, de a 2000-esnek is a többszörösére lenne szükség a fenntartható fejlődés érdekében. Emiatt sem engedhetjük meg, hogy népes embercsoportok valamilyen eltérő – de a munkavégzés szempontjából nem releváns vagy technikai megoldásokkal egyébként pótolható – képességük miatti értelmetlen, így hátrányos és jogellenes megkülönböztetés révén inaktívak és segélyezettek maradjanak.

FORDÍTSUNK TÖBB EURÓPAI UNIÓS FORRÁST ERRE A CÉLRA 2006 óta az Európai Unió strukturális alapjaira vonatkozó szabályozás kiemelt lehetőséget biztosít a fogyatékos emberek igényeinek nagyobb fokú figyelembe vételére. Számos esetben azonban – többek között az ún. keresztfinanszírozási problémák következtében – a legjobb szakmai programok sem válnak valóra a jelenlegi előírások mellett. Célunk, hogy ezeket az új

lehetőségeket nagyobb mértékben aknázhassák ki fogyatékosággal élő honfitársaink. Ezt úgy érhetjük el, ha az európai uniós források felhasználásakor, illetve a forráselosztás tervezésekor nagyobb mértékben vagyunk tekintettel az ő igényeikre. Ezen túl annak érdekében fogunk dolgozni, hogy a 2014 után elérhető uniós források tekintetében a jelenleginél kedvezőbb európai szabályozás kerüljön kialakításra.

KÉSLEKEDÉS ITTHON AZ AKADÁLYMENTESÍTÉSNEEL A legtöbb középület vagy közszolgáltatást biztosító épület kerekesszékesekkel nem közelíthető meg Magyarországon, illetve a (köz)szolgáltatások nem érhetők el a különböző fogyatékosággal élő személyek számára (például hiányzik a feliratozás a hallássérülteknek, nincsenek akadálymentes honlapok és elektronikus szolgáltatások a látássérülteknek, nem léteznek könnyen érthető ismertető az értelmi sérülteknek, az autisták számára nincsenek speciális foglalkoztatást és lakhatást biztosító megoldások). Az 1998 tavaszán elfogadott, a fogyatékosok esélyegyenlőségének biztosításáról szóló törvény eredetileg 2005-ig adott határidőt a középületek akadálymentesítésére. A polgári kormány által kidolgozott fogyatékosügyi program révén 2000-ben Magyarország elnyerte az igen rangos Roosevelt-díjat, ami hazánk nemzetközi elismerését jelentette annak fogyatékosügyi politikája és jogi szabályozása miatt. A magyar jogrendnek valóban nagyszerű, évezredes hagyománya van ezen a téren. A 2002 tavaszán hivatalba lépő szocialista–szabaddemokrata kormányzat később – miután az érdemi lépések elmaradtak – 2010-re, egyes intézmények esetében pedig 2013-ra toltta ki az akadálymentesítés határidejét, még hozzá úgy, hogy a szükséges központi és regionális forrásokat nem biztosította, és megfelelő (az épített környezet akadálymentesítésével foglalkozó) szakembereidre időre történő kiállítását sem segítette elő. Szükség van tehát olyan, európai szinten megalkotott, kötelezően alkalmazandó normákra, melyeket Magyarországnak is – a többi tagállammal összhangban – alkalmaznia kell.

MUNKALEHETŐSÉGET A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐKNEK ÉS CSALÁDJAIKNAK Magyarországon körülbelül a népesség 6-10%-a, mintegy 600 ezer–1 millió ember él valamilyen fogyatékosággal; közülük 300–350 ezer fő súlyosan fogyatékos. Foglalkoztatási arányuk fele-harmada a nyugat-európainak, ami nagyon rossz helyzetet jelez. A meglévő törvényi kötelezettségek ellenére a fogyatékosággal élők számára elérhető, foglalkoztatást segítő szolgáltatások is korlátozottak, annak ellenére, hogy mindez sokszor

csak hozzáállás kérdése. Az USA-ban a fogyatékos személyek esetében a munkaadóknak 1978 és 1992 között az esetek 69%-ában nem kellett többletkiadást vállalniuk az akadálymentesítés kapcsán, és csak az esetek 3%-ában kellett 1000 USA dollárnál (kb. 200 000 Ft) többet költeniük erre. Hazánkban csupán elenyésző számú fogyatékos embernek jut munkahelyi átalakítás címén központi támogatás, aminek hatékonysága és átláthatósága mindenképpen felülvizsgálatra szorul. **A fogyatékkal élők és megváltozott munkaképességűek ellátását** a jelenlegi segélyközpontú szemlélet feladásával **munka- és foglalkoztatás-központúvá kell tenni** azok esetében, akiknek a rehabilitációja eredményes lehet. A vonatkozó kormányrendelet előírja, hogy a 20 főnél több személyt foglalkoztató cégek a munkahelyek 5%-át kötelesek a súlyos fogyatékossgal élők számára fenntartani. A szabályozás jelenleg nem szolgálja a kitűzött célokat.

A TÁMOGATÁS MEGTÉRÜLŐ BEFEKTETÉS Ideje másképpen tekinteni erre a területre: a támogatás nem más, mint **befektetés, még hozzá megtérülő befektetés**. Ennek szellemében a törvényi előírásoknak megfelelően fel kell gyorsítani a közintézmények akadálymentesítését, valamint ösztönözni és támogatni kell a fogyatékossgal élők foglalkoztatását, a munkahely-fenntartási kötelezettséget megsértő munkáltatók egyidejű szankcionálása mellett. Az eddigi gyakorlathoz képest könnyebben és átláthatóbb módon ellenőrizhető rendszert kell kialakítani a támogatási programok és a fogyatékossgal élők helyzetének nyomon követésére. Jelenleg az Országos Fogyatékosügyi Tanács látja el ezt a feladatot, amely azonban eredeti célját, a kormány részére történő tanácsadást nehezen tudja teljesíteni. Alá van ugyanis rendelve a Szociális és Munkaügyi Minisztériumnak, és így nehezen tudja beszámoltatni a többi minisztériumot. Szükség van továbbá a súlyosan fogyatékos személyek hozzátartozói által végzett gondozási tevékenység teljes vagy részmunkaidős jogviszonyként való elismerésére. A foglalkoztatási kötelezettséget ki kell terjeszteni a közszférára is, valamint növelni kell a gépjármű-beszerzési támogatás mértékét.

TEGYÜK HOZZÁFÉRHETŐVÉ AZ OKTATÁSI RENDSZERT A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK SZÁMÁRA A fogyatékossgal élők számára az oktatási rendszerbe illeszkedés jelenti a legnagyobb kihívást. Sem a magyarországi oktatási rendszer, sem pedig a fogyatékkal élők képzésére szakosodott intézményhálózat támogatása nem közelíti meg a kívánt mértéket. Az adatok igen beszédesek: a 2001. évi országos

népszámlálás adatai szerint a felsőoktatást sikerrel elvégzett mozgássérültek aránya 5%, a látássérülteké 6,55%, az értelmi fogyatékosoké 1%, a nagyothallóké 5,36%, míg a siketeké 2,38%. Ezek az elrettentő adatok is bizonyítják, hogy gyökeres változásokra van szükség az oktatási rendszerben, annál is inkább, mert ez a kérdéskör szorosan összefügg a rendkívül alacsony foglalkoztatási rátával. Az EU-ban átlagosan minden 3-4. fogyatékos embernek van munkája, hazánkban csupán legfeljebb minden tizediknek. El kell érünk, hogy az oktatási rendszer alkalmas legyen a fogyatékkal élő emberek speciális igényeinek kielégítésére, úgy, hogy figyelembe veszi, támogatja a sajátosságokat, de nem önmagában, látszatelőnyök nyújtásával (pl. automatikus felvételi többletpont formájában), hanem többletfigyelem és támogatott képzési, korrepetálási lehetőség biztosításával. Nemcsak az a célunk tehát, hogy több fogyatékossgal élő diák kerüljön be a (magasabb szintű) oktatásba, hanem az, hogy megfelelő módszerek révén versenyképes tudással rendelkező fogyatékos személyek és adófizető polgárok kerüljenek ki onnan. A mindenki számára biztosított oktatás legyen elérhető minden fogyatékos személy számára is.

DISZKRIMINÁCIÓMENTES TERMÉKEKET ÉS EGYSÉGESEN HOZZÁFÉRHETŐ SZOLGÁLTATÁSOKAT MINDENKINEK

A modern társadalmak egyben fogyasztói társadalmak. Ennek ellenére sokszor – például különböző monopóliumok miatt – nem érvényesül a piaci logika és az egységes árazású diverzifikáció. Gyakran az átlagtól eltérő, de nem luxusigényekkel rendelkező emberek, így a fogyatékossgal élő emberek ugyanahhoz a szolgáltatáshoz csak jóval drágábban férhetnek hozzá, miközben a jövedelmük éppenséggel általában lényegesen kisebb, mint másoknak. Ezért szükség van arra, hogy a termékek és szolgáltatások tervezésénél, illetve nyújtásánál az egyetemes igényeknek („egyetemes tervezés” – „design for all”) való megfelelés ne csak az európai szintű ajánlásokban, hanem ténylegesen az európai jogszabályokban is (azaz valamennyi tagállamra nézve egységesen) váljon kötelezettséggé, és így valóban mindenki szabadon használhassa például a tömegközlekedést, a repteret, a köztereket vagy bármilyen más szolgáltatást, terméket.

AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM MINDENKINEK NYÚJTSON LEHETŐSÉGET

A modern társadalmak egyben információs társadalmak is. Az információ tudás és hatalom. A digitális analfabetizmus vagy kirekesztettség egyenlő a tudásból való kimaradással és a

tényleges jogfosztottsággal. Például ahhoz, hogy látássérült honfitársaink szabadon internetezhessenek és on-line rendelhessenek, külön anyagi beruházásokra (felolvasó szoftver) van szükségük, és még akkor sem garantált, hogy használni is tudják az általuk kívánt szolgáltatásokat (a honlapok elenyésző része akadálymentes kialakítású). Európai szintű fellépésre és szabályozásra van tehát szükség a honlapok megfelelő és egységes szempontú, minőségű akadálymentesítése (elsősorban a vakok, illetve jelnyelven a siketek számára), valamint a személyre szabott információs eszközök nagyobb fokú, egyenlő esélyű hozzáférése érdekében.

AZ ÚJ TECHNOLÓGIÁK NÖVELIK AZ ESÉLYEGYENLŐSÉGET ÉS AZ ÉLETMINŐSÉGET Ma mind hazánkban, mind az EU-ban szétszórt és szakmailag ugyan kiváló, de összességében erőtlen kezdeményezések vannak a fogyatékkal, az önálló életvitellel és a demográfiai kérdésekkel kapcsolatos kutatások tekintetében. Kiemelten kell foglalkozni – a korszerű és gyermekközpontú családpolitika mellett – mind a komplex rehabilitációval, mind a modern gerontológiával kapcsolatos kérdésekkel, még hozzá a legmagasabb kormányzati és európai szinten, a fenntartható társadalom biztosítása érdekében. A fogyatékos és az idősödés fogalma, valamint az ahhoz kapcsolódó technikai megoldásokhoz való hozzáférés lehetőségei gyökeresen átalakulóban vannak, és az ehhez szükséges kutatások egységes és összehangolt szervezése és támogatása mindenképpen erősítené a hazai és az EU-s szintű szakpolitikák fejlesztését, beleértve az EU következő, 2014-től életbe lépő 8. kutatási keretprogramjára vonatkozó elképzelések kialakítását.

A legfontosabb, fogyatékosokkal élővel kapcsolatos célkitűzéseink:

1. Több európai szintű, kikényszeríthető normát a környezet akadálymentesítése érdekében.
2. Munka- és foglalkoztatás-központú ellátást a jelenlegi segélyközpontú szemlélet helyett. A súlyosan fogyatékos személyek hozzátartozói által végzett gondozási tevékenységet munkaviszonyként kell elismerni.
3. Tegyük hozzáférhetőbbé az oktatási és képzési rendszert a fogyatékosokkal élő fiatalok és felnőttek számára.
4. Egységesen mindenki, köztük a fogyatékosokkal élő emberek számára is hozzáférhető és használható szolgáltatásokat Európa-szerte, különös tekintettel az új technikai vívmányokra.

5. Több, összehangolt uniós kutatási programot a fogyatékoság és az idősödés tárgykörében, a fenntartható társadalom érdekében.